

CİZRE KÖPRÜSÜ

CİZRE KÖPRÜSÜ

İslâm sanatında
özellikle batı ayağındaki
astrolojik tasvirler sebebiyle
ayrı bir yeri olan köprü.

Sırnak'a bağlı Cizre'de (Cezîre-i İbn Ömer) bulunmakla birlikte nehrin yatağı değiştiğinden bugün Suriye sınırları içinde kalmıştır. Cizre'nin 2 km. doğusundaki bu yapı kaynaklarda İbn Ömer Köprüsü veya yakınındaki Yafes köyünden dolayı Yafes Köprüsü adlarıyla, halk arasında ise Bafid Köprüsü olarak anılır. Cizre'de sanat tarihi bakımından mühim özelliklere sahip olan bu köprüden başka, Cizre surunun Deşt Kapısı'nın 100 m. ilerisinde bulunduğu için bu adla da anılan bir de Cizre Küçük Köprüsü vardır. Açıldığı geçit sebebiyle bir süre Akabin Köprüsü de denilen Cizre Küçük Köprüsü, Cumhuriyet'in ilk yıllarında Fevzi Çakmak'ın emriyle tamir ettirildiği için Çakmak Köprüsü adıyla da anılmıştır. Cevdet Çulpan'ın bu köprüyü esas Cizre Köprüsü ile karıştırdığı anlaşılmaktadır.

Bugün yalnız büyük kemeriyle bazı ayakları sağlam kalmış bir harabe durumunda bulunan Cizre Köprüsü'nün XII. yüzyılda yapıldığı bilinmekte, Artuklular'a veya daha büyük bir ihtimalle Musul Atabegleri'ne ait olduğu sanılmaktadır. Mükemmel bir taş işçiliği gösteren köprü'nün yapımında dolgu malzemesi olarak kireç harçlı moloz, kaplama malzemesi olarak da iri bazalt kesme taşlar kullanılmıştır. Ortadaki büyük, yanlardakiler daha küçük olmak üzere beş sivri kemerlidir. Preusser'in verdiği bilgilere göre boyu 141 m., orta gözün yüksekliği 17 m., yan gözlerin yükseklikleri ise sırasıyla 15 ve 10 metredir.

Köprü'nün en önemli özelliklerinden biri, halen mevcut batı ayağında sekiz

adet astrolojik tasvir bulunmasıdır. Tasvirler sekiz yüzlü kaidenin külâha geçiş kısmında, bazalt kaplama taşları arasında üst üste yerleştirilmiş 20 × 100 cm. boyutlarındaki ikişer parça kireç taşından oluşan panolar üzerine yüksek kabartma tekniğiyle işlenmişlerdir. Yedi gezegen ile sekiz burcu gösteren bu tasvirler bağdaş kurmuş insan figürleriyle gezegenleri, figürlerin ellerinde tuttukları alâmetlerle de burçları sembolize etmektedirler. Ayrıca tasvirlerin yanında ancak bir kısmı okunabilen yıldız isimleriyle Ashâb-ı Kehm'ten bazılarının adları bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

K. Preusser, *Nordmesopotamische Baudenk-mäler*, Leipzig 1911, s. 22; F. Tunçdağ, *Artukoğ-lu Sanatı* (doktora tezi, 1963), AÜ DTFC, s. 109-113; Cevdet Çulpan, *Türk Taş Köprüleri*, Ankara 1975, s. 44-48, lv. XXIII-XXIV, rs. 25/1-3; a.m.f., "Köprülerde Tarih Köşklere", *STY*, II (1966), s. 27; Ara Altun, *Anadolu'da Artuklu Devri Türk Mimarisinin Gelişmesi*, İstanbul 1978, s. 279-280; Fügen İlter, *Osmanlılara Kadar Anadolu Türk Köprüleri*, Ankara 1978; Abdullah Yaşın, *Bütün Yönleriyle Cizre*, İstanbul 1983, s. 51-61; Muhammed Yüsf Gandür, *Târîhu Cezîretü'l-bni 'Ömer münzû te'ssîhâ hat-te'l-fethî'l-'Osmânî*, Beyrut 1990, s. 322; G. Öney, "Anadolu Selçuklu Sanatında Balık Figürü", *STY*, II (1966), s. 152-153.

ÖZKAN ERTUĞRUL

CİZRE ULUCAMİİ

(bk. ULUCAMİ).

CİZVİTLER

Katolik Hıristiyanlığın
İsâ Cemiyeti de denilen
ikinci büyük tarikatı.

Tarikatın kurucusu Ignatius Loyola (İñigo López de Loyola) 1491'de Kuzeybatı İspanya'daki Bask bölgesinin Guipúzcoa eyaletinde doğdu. Gençliğinde Kral Ferdinand'ın sarayına intisap ederek askerî eğitim gördü. 1521'deki Pamplona muhasarası esnasında yaralandıktan sonra askerlik mesleğini bıraktı. Bu sırada tesadüf eseri okuduğu bir kitabın etkisiyle teolojiye yönelen ve "Mesih'in askeri" olmaya karar veren Loyola, Manresa Manastırı'na girerek bir yıl kadar (1522-1523) tam bir keşiş hayatı yaşadı; manastırda iken *Exercices Sprituels* adlı eserini yazmaya başladı. 1523'te Kudüs'ü ziyaretinden sonra Alcalá, Salamanca ve Paris üniversitelerinde tahsil gördü. Barcelona'da Latince öğrendikten sonra

felsefe tahsiline ağırlık verdi ve Paris Üniversitesi'nde felsefe alanında mastır yaptı (1534).

Loyola'nın Paris'te çevresine topladığı altı öğrenci Cizvit tarikatının ilk çekirdeğini oluşturdu. Bu öğrenciler 15 Ağustos 1534'te Montmartre'daki Meryem Kilisesi'nde fakirlik, iffetlilik ve bir an önce Kudüs'e giderek hıristiyan olmayanları bu dine davet etme, eğer oraya gidilemezse papanın hizmetine girme yemini ettiler; bir yıl sonra Venedik'te buluştuğlarında Kudüs'e gitmenin imkânsızlığını görünce papanın hizmetine girdiler. 1537'de papaz tayin edilen Loyola, 1539'da tarikatın kurallarının ilk taslağı olan *Formula Instituti*'yi kaleme aldı. 1540'ta Papa III. Paul "Regimini militantis ecclesia" tamimiyle tarikatın kurulmasını kabul etti; yedi ay sonra da Loyola tarikatın başkanı seçildi. 1551'de Roma'da şimdiki adı Gregoriana Üniversitesi olan Roma Koleji'ni ve Almanya için din adamı yetiştirmek maksadıyla da Alman Koleji'ni kurdu. 1556'da ölen Loyola, 1609'da aziz olarak kabul edilmiş, 1622'de de kilisenin resmî azizler listesinde yer almıştır.

Loyola, kurduğu tarikata "İsâ Cemiyeti" (daha çok "the Society of Jesus"un kısaltması olan SJ kullanılmaktadır) adını vermiştir. Cizvit (Jésuite) terimi ise bu tarikatın kuruluşundan önce de vardı ve Ortaçağ hıristiyan düşünürlerine göre bir hıristiyan öldükten sonra "Jesuita" (bir başka İsâ) oluyordu. XVI. yüzyılın başından itibaren bu kavram farklı bir muhteva kazanarak "sahte İsâ" veya "ikiyüzlü" mânâsında kullanılmaya başlandı. İlk defa 1544'te "entrikacı, düzenbaz" anlamında, muhalifleri tarafından İsâ Cemiyeti mensupları için de kullanılan bu terim, gerçek mânâsıyla İsâ Cemiyeti'nin diğer bir ismi oldu; ancak aşağılayıcı anlamıyla kullanımı da devam etti.

Müslümanlarla yapılan uzun mücadele sebebiyle halkın Hıristiyanlığa daha çok bağlandığı XVI. yüzyıl İspanya'sında ateşli bir İspanyol Katolığı olan Loyola, gençliğinde okuduğu şövalye romanları ve İslâm'a saldırılarla dolu *Légende dorée*'nin tesiriyle hem bir din kahramanı ve Tanrı şövalyesi olma, hem de bu yolda her güçlüğü göğüs gerecek bir ekip kurma düşüncesiyle yola çıkmıştı. Cizvitler'in hedefi bütün insanlığı hıristiyanlaştırmak ve hıristiyan olanların inançlarını hiç tâviz vermeden yaşama-larını sağlamaktı. Bundan dolayı Loyola, gerek bu teşkilâta girmek gerekse iyi bir Cizvit olarak yetişmek için oldukça

Cizre Köprüsü (G. L. Bell, *Amurath of Amurath*, London 1924, resim 86)

